

Mosselvisserij in de Waddenzee

De tekst op de T-shirts van de in juni op het Binnenhof protesterende mosselvisserij liet aan duidelijkheid niets te wensen over. 'Milieuclubs plegen moord op de mosselsector', stond te lezen boven een afbeelding van een geketende mosselpan. Motto van de actie: 'Stop de groene leugen'. Verwijtende kreten die zijn gericht op de stichting Wad, Vogelbescherming Nederland en de Waddenvereniging.

Eind februari dit jaar oordeelde de Raad van State, op verzoek van het drietal organisaties, dat de vergunning om in het voorjaar van 2006 mosselzaad op te vissen in de Waddenzee ten onrechte is verleend. Dat was puur een juridisch oordeel, geen inhoudelijke uitspraak over de impact van de mosselvisserij. Het ministerie van LNV heeft, aldus de Raad, onvoldoende aannemelijk gemaakt dat er geen schadelijke gevolgen zijn voor het Waddenzeegebied, niet duidelijk is bijvoorbeeld hoe het belang van de natuur is meegewogen bij het afgeven van de vergunning.

Op dat gebied zijn er grote kennislacunes, aldus de Raad, 'De uitkomsten van het onderzoek naar deze kennislacunes acht de Afdeling essentieel om de gevolgen van de vergunde activiteit voor de natuurlijke kenmerken van de Waddenzee te kunnen beoordelen.'

De schorsing van de vergunning was een bittere pil voor Yerseke en omliggende dorpen, zeker omdat het volgens LNV voorlopig niet mogelijk is voldoende gegevens bijeen te krijgen om een nieuwe vergunningaanvraag te onderbouwen. Na het verlies van de kokkelvisserij in 2004 kan de uitspraak de genadeslag betekenen voor de schelpdiersector in Nederland, oordeelt Hans van Geesbergen, secretaris van de producentenorganisatie Mosselcultuur. Bij het opstellen van de Habitatrichtlijn is weliswaar beloofd dat bestaand economisch medegebruik van natuurgebieden niet in gevaar zou komen, maar sinds de negatieve uitspraak van het Europese Hof over de kokkelvisserij is voor Van Geesbergen duidelijk dat die belofte in de praktijk weinig voorstelt. Begin juli oordeelde de Europese Commissie dat Nederland in zijn recht staat om de vergunning in te trekken. Het beroep dat twee CDA-Europarlementsleden deden op 'bestaand gebruik', snijdt volgens de EC geen hout, gezien het kokkelarrest.

In 2004 deed het ministerie van LNV nog een politieke toezegging aan de vissers, verwoord in de nota 'Ruimte voor een Zilte Oogst': de mosselvisserij in de Waddenzee kreeg tot 2020 de tijd om te verduurzamen. 'Daar waren onze innovatieplannen op afgestemd', aldus Van Geesbergen. Na de uitspraak van de Raad van State gaf minister Verburg in een brief aan de Tweede Kamer toe dat het 'de vraag is of we

de tijd hebben tot 2020 om ons einddoel te halen'.

Maar waarom staat de vergunning ter discussie van een bedrijfstak die al tientallen jaren actief is in de Waddenzee? Hidde van Kersen, directeur van de Waddenvereniging, vindt dat de mosselsector en het ministerie weinig aanstalten maakten om te verduurzamen. 'De vergunning die het ministerie van LNV had afgegeven, diende alleen de visserijsector.

Natuurbescherming, ook een onderdeel van het beleid van het departement, kwam er bekaaid vanaf. LNV nam geen initiatieven op het gebied van verduurzaming, niet via subsidieregelingen, niet via innovatiegelden en niet door veranderingen af te dwingen via het vergunningensysteem. Er werd een soort schijnzekerheid voor de mosselvisserij gecreëerd, maar ondertussen zagen wij dat het mede door de intensieve visserij steeds treuriger gesteld raakte met de Waddenzee. Let wel: wij zijn uitdrukkelijk niet tegen de vissers, maar we kunnen ook niet blijven toezien terwijl het met de natuur almaar slechter gaat.

Visserij is wat ons betreft toegestaan, maar dan wel op duurzame grondslag. Het ministerie heeft onvoldoende sturend opgetreden.'

Vogelbescherming Nederland gebruikt vergelijkbare bewoordingen. 'Wij zijn niet tegen vissers, maar wel voor vogels', stelt woordvoerder Hans Peeters. 'Door een aantal ongunstige jaren qua zaadval – larven zijn er altijd wel, maar in warme winters wordt het merendeel opgegeten – en een verdere intensivering van de vangst na het verbod op de kokkelvisserij zie je dat soorten als Eidereend en Toppereend in het gedrang komen.'

Van Geesbergen reageert geprikkeld op de verwijten. Van intensivering van de vangst van mosselzaad is volgens hem geen sprake. 'Met het verbod op de kokkelvisserij heeft dit niets te maken. Elk jaar wordt door de vissers de mosselval nauwkeurig in kaart gebracht en op basis daarvan wordt een vergunning aangevraagd. Uit onderzoek in 2004, het EVA-2-rapport van onder meer Alterra en het RIVO, is naar voren gekomen dat de mosselteelt juist gunstig is voor de natuurwaarden in de Waddenzee.'

'In het voorjaar wordt er gevestigd op de meer stabiele mosselbanken, maar in de herfst halen de vissers mosselzaad weg op plaatsen waar de banken toch meestal de winterstormen niet doorstaan of waar de mossels worden opgegeten door zeesterren. Die jonge mosseltjes worden vervolgens uitgezaaid op meer beschutte kweekpercelen, waar ze wel overleven. Daar profiteren ook de vogels van', aldus Van Geesbergen. 'De afgelopen jaren hebben we juist alles gedaan wat in ons vermogen ligt om te vernieuwen; alle subsidiemogelijkheden zijn volledig gebruikt. Zo wordt er

Mosselvisserij (bron: PO Mosselcultuur, Yerseke).

geëxperimenteerd met mosselzaadinvanginstallaties, maar dat onderzoek heeft tijd nodig en de ruimte voor experimenten wordt door de overheid aan een maximum gebonden. Om te experimenteren en te innoveren moet er bovendien eerst geld worden verdiend. Als er niet snel een opening komt, is er over twee jaar helemaal geen mosselvisserij meer.' Minister Verburg van LNV heeft er geen twijfel over laten bestaan dat ze de mosselvisserij snel weer in de Waddenzee wil toelaten. In maart schreef ze de Kamer dat ze ernaar streeft de najaarsvisserij op mosselzaad door te laten gaan. 'Die is veel beperkter dan die in het voorjaar en concentreert zich op wilde mosselbanken in gebieden waar de mossels doorgaans de winter niet doorstaan.' Daarnaast hoopt Verburg 'om voor de voorjaarsmosselzaadvisserij 2009 over extra wetenschappelijke informatie te kunnen beschikken die handvatten biedt om een stevig gefundeerde vergunning te verlenen'.

Het ministerie studeert daarom onder meer op een verdere precisering van het te beschermen habitat-type, om zo een basis te bieden voor een inhoudelijke (rechterlijke) beoordeling. Om die toetsing uiteindelijk mogelijk te maken, zijn alle ogen gericht op onderzoeker Aad Smaal van Wageningen IMARES, verantwoordelijk voor het zogeheten PRODUS-onderzoek: PROjectonderzoek DUurzame Schelpdiercultuur, dat in opdracht van LNV en de mosselsector al voor de uitspraak van de Raad van State in gang was gezet. Het team van Smaal bekijkt onder meer de toepasbaarheid van mosselzaadinvanginstallaties en onderzoekt of er gebieden zijn aan te wijzen waar mosselzaad inderdaad nooit de winter overleeft. Het belangrijkste element van PRODUS is echter de invloed van de mosselzaadvisserij op de biodiversiteit. Daarvoor zijn tachtig onderzoeksvakken geselecteerd: de helft wordt bevestigd; de andere helft met rust gelaten. De uitspraak van de Raad van State van eind februari leek daarom ook voor PRODUS een lelijke streep door de rekening, maar minister Verburg gaf in mei dit jaar in allerijl alsnog een vergunning af om ten behoeve van de wetenschap 0,75 miljoen kilo mosselzaad op te vissen. In de Kamer kondigde ze aan dat ze zal proberen de rapportage over het onderzoek te bespoedigen.

Onderzoeker Aad Smaal zelf verwacht geen wonderen. 'Ik ben helemaal niet zeker of ons onderzoek alle benodigde gegevens oplevert. De Raad van State heeft de vergunning geweigerd op juridische gronden; ons onderzoek is gericht op sublitorale ecosystemen, niet op het stoppen van juridische gaten.' 'Over de mosselbanken in de Waddenzee is nog maar weinig bekend. Het is een buitengewoon dynamisch systeem met veel variabelen. We weten dat er soms banken onder het zand verdwijnen, wegspoelen, worden opgegeten door zeesterren en andere predatoren. Maar het kan ook zijn dat er uit het onderzoek naar voren komt dat er zonder bevissing bijzondere, permanente mosselbanken ontstaan met een extra hoge biodiversiteit. Dat is afwachten; we weten het domweg niet.'

Op versnelling van het onderzoek hoeft Verburg niet te rekenen. 'Ik verwacht dat we in 2010 voor het eerst kunnen rapporteren, maar dat wordt wel krap. Gedurende een aantal jaren hebben we te maken met een heel slechte mosselval waardoor we op een deel van de tachtig uitgezochte proefvakken nog geen onderzoek hebben kunnen doen. En dat aantal is nodig voor een voldoende grote steekproef.' Ook de auditcommissie die het werk van Smaal in juni kritisch beoordeelde, ziet geen mogelijkheid voor versnelling. De commissie verwacht dat het onderzoek geen einde maakt aan de controverse. Niet alleen worden

te weinig basale ecologische gegevens verzameld, maar bovendien is het volgens de commissie ondoenlijk om te bewijzen dat een ingreep geen invloed heeft op de natuur zolang er geen criteria bestaan welke effecten significant zijn.

Onderzoeker Bruno Ens, inmiddels verbonden aan SOVON en auteur van verschillende artikelen over de invloed van de mosselvisserij, denkt dat de toebemeten tijd voor het onderzoek te kort is. Vooral doordat het belangrijkste habitattypen nagenoeg is verdwenen. 'Er zijn nog wel mosselen, maar oude, sublitorale mosselbanken met hun speciale dierenleven van zeeanemonen, zeepokken, visjes en wulken zijn verdwenen door de intensieve jacht op mosselzaad. Bij de inmiddels beschermde droogvallende mosselbanken hebben we gezien dat herstel wel tien jaar vergt. Ik denk dan ook dat op z'n best in 2013 uitspraken te doen zijn over de invloed van de visserij; eerst moet het habitat zich kunnen herstellen', aldus Ens. 'Dat herstel zal alleen plaatsvinden als er langdurig grote delen van de Waddenzee worden gesloten voor mosselzaadvisserij, dus niet alleen die veertig kleine onderzoeksvakjes.'

Hij twijfelt ook aan het argument van de mosselvisserij, overgenomen uit EVA-2, dat door de mosselcultuur juist een hogere biomassa aan mosselen ontstaat in de Waddenzee. 'Gemiddeld is dat wel waar, als er tenminste geen negatief effect is op broedval of de stabiliteit van jonge banken in latere jaren. Daarnaast is het zo dat als je een aantal jaren achtereen een slechte mosselval hebt, dan gaat op een gegeven moment de oogst van de mosselen voor consumptie overheersen. Ook dit risico, dat de mosselvisserij gemakshalve vergeten, wordt in EVA-2 aan de orde gesteld. Daarin valt volgens mij niet te lezen dat de mosselcultuur gunstig is voor de Wadden-

natuur. Veel vogelpopulaties reageren juist heel sterk op schaarste in het voedselaanbod.'

Ens denkt dat er hooguit plaats is voor een 'afgeslankte visserij' in de Waddenzee. 'Nu zie je dat er wordt gestreefd naar een bepaalde productie die afhankelijk is van de vraag, niet van de draagkracht. Gemiddeld wordt jaarlijks tweederde van de natuurlijke sublitorale mosselbestanden opgevisst. Dat is veel te veel. Bij de kokkels werd maar 10 procent geoogst.'

Smaal ziet de toekomst van de schelpdiersector rooskleuriger in. 'Uiteindelijk komt de achterliggende vraag aan de orde: wat willen we met de Waddenzee. Zijn we bereid economisch medegebruik van dit natuurgebied te accepteren? Ik denk dat dat prima kan. Met wat meer regulering, misschien bescherming van een aantal gebieden, is het natuurbeheer door de extra biomassa aan mosselen juist gebaat bij de schelpdiercultuur.'

Van Geesbergen hoopt vooral op duidelijkheid. 'Eén onderzoek in zo'n dynamisch gebied, met zoveel andere belangen, zal uiteindelijk geen oplossing bieden. De gegevens die eruit komen leiden onherroepelijk weer tot discussie. We hebben onszelf in Nederland in een doolhof van regels gemanoeuvreerd waar eigenlijk geen uitweg uit bestaat. Uiteindelijk is het van tweeën een: Of het ministerie zegt, er is geen mosselvisserij mogelijk en trekt de portemonnee, of men geeft heldere kaders aan waarbinnen de visserij wel mogelijk is. En die duidelijkheid verwacht ik ook van de natuurclubs. Die wekken wel de indruk dat ze de mosselvisserij willen behouden, maar ondertussen maken ze bezwaar tegen elke vergunning die we aanvragen. Het gaat altijd over termen als natuurlijkheid, staat van instandhouding, gebruiksruimte, maar als ik vraag wat dat concreet betekent, wat voor Waddenzee ze voor ogen hebben, dan geven ze niet thuis.'

Mosselteelt

Bijna de gehele productie aan Zeeuwse mosselen vindt zijn oorsprong in de Waddenzee, 98 procent van het 'mosselzaad' 10- tot 30 miljoen kilo per jaar wordt daar opgevisst. Dit mosselzaad, jonge mosseltjes van een centimeter lang, brengen de vissers over naar kweekpercelen in de Waddenzee (4000 hectare) en de Oosterschelde (2000 hectare), waar ze in anderhalf tot twee jaar aangroeien tot consumptiemosselen. Ongeveer anderhalve maand voordat ze in de pan verdwijnen, worden de

mosselen opgevisst en overgebracht naar speciale 'verwater'percelen in de Oosterschelde, waar ze zichzelf in helder water schoonspoelen.

Mosselzaad (bron: PO Mosselcultuur, Yerseke).

Begin jaren negentig is de vangst van mosselzaad op droogvallende mosselbanken nagenoeg verboden. Daarom wordt mosselzaad nu hoofdzakelijk gewonnen op sublitorale, permanent overstroomde banken in het westen van de Waddenzee. Met ongeveer zeventig schepen vissen de mosselkwekers zowel in het voorjaar als de herfst de jonge mosseltjes op. Bij de mosselkweekbedrijven staan bijna 1000 werknemers op de loonlijst. Daarnaast zijn in de verwerkende industrie ca 2500 mensen actief.